

ADAM KLEIN

Akademia Marynarki Wojennej
Gdynia

GRZEGORZ PIWNICKI

Wydział Nauk Społecznych
Uniwersytet Gdański

Rozwój instytucjonalizacji życia kulturowego a współczesne położenie mniejszości narodowych i etnicznych na Wybrzeżu Gdańskim

Streszczenie: Przełom XVIII i XIX w. ukształtował porządek liberalno-kapitalistyczny, tworząc społeczno-polityczną kategorię wolności obywatelskiej oraz świadomości narodowej i etnicznej. Globalne konflikty w XX w. zapoczątkowały nowy ład polityczny i doprowadziły do podziału świata na dwa obozy. Podstawowym dokumentem regulującym prawa mniejszości jest Konwencja Praw Człowieka. Polska przyjęła Konwencję Ramową Rady Europy o Ochronie Mniejszości Narodowych z 1989 r. – znaczący dokument regulujący ich prawa. W Polsce odnotowuje się ok. 100 ważniejszych organizacji mniejszościowych, które integrują społeczności wokół religii, sfer obrzędowości i języka narodowego.

Słowa kluczowe: cywilizacja, dywersyfikacja, instytucjonalizacja, integracja, liberalizm, mniejszość narodowa i etniczna.

Pojęcie instytucjonalizacja związane jest integralnie z rozwojem cywilizacyjnym ludzkości; dotyczy przede wszystkim procesu takich jego przejawów, jak rozwój życia społeczno-politycznego i gospodarczego. Zjawisko to sięga 4 tys. lat przed Chr., obejmując najpierw północno-wschodnią Afrykę, następnie rozprzestrzeniając się na cały glob. Pierwsze jego przejawy dały się zaobserwować wśród skupisk neandertalskich jako tworzenie się norm współżycia, obyczajów oraz pierwocin obrzędów i zrębów prawa¹.

¹ Por. A. Piskozub, *Cywilizacje w czasie i przestrzeni*, Gdańsk 1992, s. 61-78; A. Chodubski, *Przemiany cywilizacyjne a instytucjonalizacja życia kulturowego*, w: *Tożsamość kulturowa. Szkice o mniejszościach narodowych na Pomorzu Gdańskim*, red. A. Chodubski, A. K. Waśkiewicz, Gdańsk 2005, s. 6-22.

Wraz z rewolucją neolityczną ludzkość porzuciła „przedcywilizacyjne bytowanie”, (tzw. okres dzikości²), oparte na gospodarce zbieracko-łowieckiej, przechodząc w kolejne stadium rozwoju – przełom rolniczo-hodowlany.

Rewolucja techniczna neolitu zapoczątkowała na bazie poprzedniego społeczeństwa rodowego powstanie społeczeństwa politycznego, które zrodziło instytucje niezbędne do funkcjonowania państwa. Instytucje te generowały różne typy organizacji społecznych, politycznych i gospodarczych, dając początek podmiotom kształtującym ład cywilizacyjny³.

Począwszy od III tysiąclecia przed Chr. powstają struktury o charakterze państwowym. Początkowo w dolinie Nilu, gdzie doszło do zjednoczenia niewielkich państweczek i do powstania państwa egipskiego pod władzą faraona. Władca kraju wraz z rzeszą urzędników oraz religia wytyczały swoiste fundamenty instytucjonalizacji⁴.

W analogicznym czasie w Babilonii równie intensywnie rozwijały się struktury państwowe; szczególne miejsce wyznaczono instytucji prawa. Za panowania króla Hammurabiego (1728-1686) wydano kodeks praw, w którym w 282 artykułach wyłożono zasady życia społecznego⁵. Osobliwością tego kodeksu była wykładnia „oko za oko, ząb za ząb”, jak również zasada akceptująca nierówności społeczne.

Ważnym ogniwem łączącym ład instytucjonalny w dziejach cywilizacji była struktura „polis”⁶, charakteryzująca greckie miasta-państwa. Porządkowała ona system władzy państwowej bez udziału ściśle określonych instytucji; najważniejsze decyzje polis powierzało wszystkim obywatelom, którzy podejmowali je zwykle podczas ogólnego zgromadzenia (Ludowe Zgromadzenie Obywateli) na najobszerniejszym placu miasta określanym mianem agory⁷.

Polis stanowiło przykład demokratycznego sprawowania władzy państwowej: do ogółu obywateli należał bowiem obowiązek obrony przed zagrożeniami z zewnątrz, ono też stanowiło wspólnotę religijną, powierzając wybranym urzędnikom budowę i organizację świątyń. Spośród obywateli wybierano tak ważne struktury prawodawcze i wykonawcze, jak: Radę Najwyższą (Areopag), stratega (bezpieczeństwo), demagogów (zawodowi politycy), sędziów (zwanych przysięgłymi) oraz ostracyzm (obowiązek obywateli wskazywania raz do roku osoby zagrażającej porządkowi publicznemu polis). Ład społeczny i organizacyjny zawdzięczano głównemu szermierzowi zmagających politycznych – słowu! dzięki któremu należało przekonywać do swoich racji.

² Por. *Wielkie wyprawy National Geographic*, Warszawa 2001, s. 264-300.

³ Por. G. Górski, S. Salmonowicz, *Historia ustrojów państw*, Warszawa, 2001, s. 17-19.

⁴ Por. K. Koranyi, *Powszechna historia państwa i prawa*, Warszawa 1965, t. 1, s. 10-12; H. Olaszewski, M. Zmierzak, *Historia doktryn politycznych i prawnych*, Poznań 1994, s. 15-19.

⁵ Por. J. Klima, *Prawa Hammurabiego*, Warszawa 1975.

⁶ Por. J. Zychowicz, *Filozof i polis. Rozum filozoficzny wobec polityki w myśli Leszka Kołakowskiego*, „Przegląd Humanistyczny” 1990, nr 7, s. 83-105.

⁷ *Mała encyklopedia kultury antycznej*, Warszawa 1973, s. 21; S. Stabryła, *Starożytna Grecja*, Warszawa 1988, s. 55.

Porządek instytucjonalny powołany do życia w miastach – państwach południowej części Półwyspu Bałkańskiego stał się osnową organizacji państwa rzymskiego, szczególnie motywującego rangę instytucji jako wartości zaprowadzających porządek prawny i obronny w kraju. Zarówno prawo rzymskie, jak i armia, stały na straży praworządności i wszechstronnego rozwoju cywilizacji śródziemnomorskiej. Do dziś obowiązują podstawy kodeksu prawa rzymskiego tak charakterystyczne, jak to, że „prawo nie działa wstecz”, że powinnością sądów jest wysłuchać obu stron oraz że jeśli nie udowodniono wykroczenia przeciwko prawu, nie można orzekać o winie.

Z tradycji greckiej przejęto również szacunek dla słowa, szczególnie mówionego; znaczący wkład w tej dziedzinie odnaleźć można w tzw. sztuce wymowy, tj. „oracji”. Oratorzy rzymscy zasłynęli z wzniosłych wystąpień krasomówczych; do najbardziej znanych należał Marek Cyncero (106-43 przed Chr.), prawnik, orator i literat. Do dziś przetrwało 58 mów Cyncerona oraz znane studium z teorii wymowy pt. *O mówcy*⁸.

W starożytności poważną rolę w kształtowaniu świadomości obywatelskiej wiązano z edukacją. Wychowawczy system Platona zakładał kształcenie do 35 roku życia; do 50 roku najzdolniejsi sprawowali funkcje polityczne, by następnie przejąć najważniejsze urzędy w państwie⁹.

Istotną cezurę w ładzie instytucjonalnym zaobserwować można we wczesnym średniowieczu; począwszy od V w., kiedy do głosu dochodzi chrześcijaństwo¹⁰ ze swoim uniwersalizmem, a tron państwa Franków bierze we władanie Karol Wielki (768-814), prawodawca, twórca administracji państwowej i obrońca wiary chrześcijańskiej. Podmioty instytucjonalne władzy państwowej były nieodzowne w panowaniu nad dużym obszarem terytorialnym, zamieszkanym przez liczne grupy narodowościowe, zdradzające tendencję zarówno do wyrażania swojej odrębności kulturowej i obyczajowej, jak równości językowej i religijnej.

Głównymi ogniwami władzy byli królowie, a od 800 r. cesarze, których tytuł uprawniał do przedłużenia dziedzictwa cesarstwa rzymskiego, skupił w rękach palatyna, któremu powierzono władzę sądowniczą; kanclerza sprawującego

⁸ Por. K. Kumaniecki, *Historia kultury starożytnej Grecji i Rzymu*, Warszawa 1964, s. 410-417; W. Tatarkiewicz, *Historia filozofii*, Warszawa 1970, t. 1, s. 84-86.90-92; H. Olszewski, M. Zmierczak, *dz. cyt.*, s. 26-30; por. C. Miłosz, *Upadek Cesarstwa Rzymskiego, czyli coś dla zwolenników śródziemnomorskiego mitu*, „Tygodnik Powszechny” 2002, nr 48, s. 8-9; P. Heather, *Upadek Cesarstwa Rzymskiego*, Poznań 2006, s. 35, 60.

⁹ H. Olszewski, *Historie doktryn politycznych*, Warszawa 1986, s. 33; L. Winniczuk, *Ludzie, zwyczaje, obyczaje starożytnej Grecji i Rzymu*, Warszawa 1988, cz.1, s. 271-306.

¹⁰ Św. Paweł z Tarsu w Liście do Kolosan wskazał na kierunek rozwoju instytucjonalnego Kościoła, potwierdzając jego uniwersalność i powszechność: „A tam już nie ma Greka i Żyda (...), niewolnika, ani wolnego” (Kol 3,11). Zob. M. Simon, *Cywilizacja wczesnego chrześcijaństwa*, Warszawa 1979, s. 381; J. Baszkiewicz, *Władza*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1999, s. 32-37; G. Ryś, *Zwyczajny półwysep. Chrześcijańskie korzenie Europy: Co mówi historia*, „Tygodnik Powszechny” 2001, nr 44, s. 22; *Religie świata. Encyklopedia Gazety Wyborczej*, Warszawa 2005, s. 184-198.

pieczę nad kancelarią królewsko-cesarską; komornika, zawiadującego skarbem, oraz wysłanników królewskich, którzy pełnili funkcje kontrolne w państwie¹¹.

W dziejach instytucjonalizacji ważnym etapem rozwoju były narodziny samorządów (XII/XIII w.) oraz wyłonienie władzy ustawodawczej z uchwaleniem w Anglii w 1215 r. Wielkiej Karty Wolności ograniczającej m.in. władzę królewską oraz we Francji w 1302 r. Stanów Generalnych¹². Niezależnie od tego w porządku społeczno-politycznym średniowiecza poczesne miejsce było zarezerwowane dla cesarza lub króla, jak również gwarancja hierarchicznej struktury społeczeństwa.

Milowymi słupami średniowiecznego ogólnoeuropejskiego hegemonizmu były wyprawy krzyżowe¹³ oraz wielkie odkrycia geograficzne¹⁴. Zarówno okres wypraw m.in. zakonów rycerskich¹⁵ do Grobu Chrystusa w Jerozolimie w celu odebrania go z rąk „niewiernych” muzułmanów pod hasłem nomen omen „świętej wojny”, jak i hiszpańska konkwista to próby zaprowadzenia nowego ładu instytucjonalnego w świecie zmierzającym do podboju, zdobycia przestrzeni, dóbr materialnych oraz dominacji politycznej.

Wyprawy krzyżowe oraz wielkie odkrycia geograficzne dały początek nowemu zjawisku w europejskim ładzie cywilizacyjnym, jakim była kolonizacja. W 1492 r. Kolumb dotarł ze swoją załogą do wybrzeży Ameryki. Rozpoczęła się epoka nowożytna, w wyniku kolonizacji doszło do rugowania starych kultur, m.in. Indian Azteków z Meksyku – czy Inków z Peru¹⁶. Ład kolonialny, prócz wypierania zastałych cywilizacji, zrodził nowe uniwersalne formy instytucjonalne; charakterystyczne w tym względzie były narodziny nowego typu państwa – Stanów Zjednoczonych Ameryki¹⁷. Istotne znaczenie w jego powstaniu odegrała ogłoszona 4 lipca 1776 r. Deklaracja Niepodległości.

Proklamowane pięć lat później państwo wyróżniało się jednorodnością akceptowanych wartości, aspiracji i postaw obywatelskich, do których zaliczono otwartość na zachodzące w świecie zmiany, tolerancję wobec „innego”, uniwersalność, rozstrzygnięć społecznych i kulturowych. Wśród podmiotów politycznych

¹¹ A. Chodubski, *Przemiany cywilizacyjne...*, s. 12n.

¹² Por. M. Sczaniecki, *Powszechna historia państwa i prawa*, Warszawa 1994, rozdz. VII i XI.

¹³ Por. B. Zientara, *Historia powszechna. Średniowiecze*, Warszawa 1968, s. 281-301; T. Mantuffel, *Historia powszechna. Średniowiecze*, Warszawa 1978, s. 220-247; *Encyklopedia chrześcijaństwa*, Kielce 2001, s. 387-388.

¹⁴ Por. Z. Wójcik, *Historia powszechna XVI-XVII w.*, Warszawa 1973, s. 28-48; A. Piskozub, *Leksykon morskich odkryć geograficznych*, Gdańsk 1996.

¹⁵ Por. J. Huizinga, *Jesień średniowiecza*, Warszawa 1974, s. 109-135; K. Modzelewski, *Barbarzyńska Europa*, Warszawa 2004, passim; *Dzikość serca. Z Karolem Modzelewskim rozmawia Włodzimierz Kalicki*, „Gazeta Wyborcza”, z dn. 24-26 grudnia 2004, s. 20-21.

¹⁶ Por. M. L. Portillo, *Kronika zwyciężonych*, Warszawa 1967; I. Clendinnen, *Aztekowie*, Warszawa 1996, s. 261-268 (rozdz. IV, pt. *Kłęska i podbój*); *Meksyk. Podróże marzeń*, Warszawa 2005, s. 42-49; J. Szemiński, M. Ziółkowski, *Mity, rytuały i polityka Inków*, Warszawa 2006, s. 258-289 (rozdz. XII, pt. *Brodacze i ich „mówiące chusty”*).

¹⁷ Por. G. Brown Thindall, D. E. Shi, *Historia Stanów Zjednoczonych*, Poznań 2002, s. 750-786; A. Heywood, *Politologia*, Warszawa 2006, s. 868-874.

szczególne miejsce zajmował prezydent Stanów Zjednoczonych, któremu powierzono kluczowe funkcje państwowe, m.in. w zakresie obronności kraju czy możliwość składania weta w stosunku do ustaw uchwalonych w Kongresie.

W analogicznym czasie w Europie doszło do wybuchu Wielkiej Rewolucji Francuskiej (1789-1799)¹⁸, która dała początek szeregu przełomowym zjawiskom cywilizacyjnym. Odtąd naród miał stanowić o sobie, a nie jak dotychczas – państwo. Walnie podniesiono status jednostki i jej praw. Ustrój państwa określać zaczęła konstytucja. Poczesne miejsce w historii parlamentaryzmu zajęła polska uchwała zasadnicza – Konstytucja 3 maja 1791 r., która była pierwszym tego typu dokumentem w Europie, wyprzedziła zaś konstytucję francuską ogłoszoną 3 września 1791 r.

Uchwalona w 1789 r. francuska Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela legła u podstaw instytucjonalnych epoki napoleońskiej¹⁹ z głównymi hasłami spuścizny rewolucyjnej: wolności, równości i braterstwa; Napoleon po koronacji na cesarza w 1804 r. zrezygnował jednak z praworządności parlamentarnej na rzecz scentralizowanej administracji państwowej. W 1804 r. ogłosił również nowoczesny kodeks cywilny, znany powszechnie pod nazwą *Kodeksu Napoleona*, w którym zrównał wszystkich obywateli wobec prawa, wyemancypował wyznania religijne, a nową, kapitalistyczną formę własności prywatnej przeciwstawił dawnemu porządkowi feudalnemu.

XIX w. przyniósł kolejne, istotne zmiany instytucjonalne, dotyczące kwestii poczucia odrębności narodowych, których urzeczywistnienie własnych państwowości dochodzić poczęto na drodze radykalnych wystąpień rewolucyjnych, wypowiadając posłuszeństwo zastanemu łaadowi historycznemu i społeczno-politycznemu²⁰.

Począwszy od rewolucji lipcowej z 1830 r. we Francji, poprzez wystąpienia narodów i społeczeństw przeciwko łaadowi feudalnemu w 1848 r., zaznacza się w Europie, również na ziemiach polskich, odejście od skostniałych form sprawowania władzy na rzecz porządku parlamentarno-konstytucyjnego. Zmiany te inspirowały nowe wartości polityczne i społeczne z poczuciem niezależności poglądów jednostek, dążących do osiągnięcia osobistego dobra i rozwoju, oraz rodzącą się ideologię liberalizmu na czele²¹.

Ideały indywidualizmu w obszarze kultury sprzyjały narodzinom romantyzmu. Prąd ten wykreował uniwersalne wartości patriotyzmu, narodu i antyracjonalizmu, przedkładając ponad rozum serce²² i oddając niemal boską część genialnej jednostce. W sferze politycznej romantyzm był konserwatywny,

¹⁸ Por. M. Żywczyński, *Historia powszechna 1789–1870*, Warszawa 1975, s. 9–34; E. Rostworowski, *Historia powszechna wiek XVIII*, Warszawa 1977, s. 891–896.

¹⁹ Por. E. Tarle, *Napoleon*, Kraków 1991.

²⁰ Por. M. Żywczyński, *dz. cyt.*, s. 372–410.

²¹ Por. S. Kowalczyk, *Klasyki filozofii liberalnej a idea demokracji*, w: *Ideologia, doktryny i ruch polityczny współczesnego liberalizmu*, red. E. Olszewski, Z. Tymoszek, Lublin 2004, s. 115–131.

²² Por. M. Król, *Patriotyczna myśl i patriotyczny stereotyp*, w: *Mity, stereotypy w dziejach Polski*, red. J. Tazbir, Warszawa 1991, s. 302–303; A. Mickiewicz, *Wybór poezji*, t. 1, *Romantyczność*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1997, s. 103.

preferując m.in. patriarchalizm i państwo jako podstawowy podmiot instytucjonalny, niezbędny narodowi do samostanowienia.

Założenia liberalno-romantyczne sprzyjały kształtowaniu się porządku kapitalistycznego²³, który stworzył nową społeczno-polityczną kategorię wolności obywatelskiej oraz świadomości narodowej i etnicznej, nierzadko implikującej nacjonalizmy i konflikty na tle etnicznym.

W II poł. XIX w. na dobre do głosu dochodzi samorządność; na drodze wyborów wyłaniane są organy przedstawicielskie, którym towarzyszą na szeroką skalę partie polityczne²⁴. Tendencja ta sprzyja rozwojowi instytucjonalnemu życia politycznego: państwowego, samorządowego, parlamentarnego, partyjnego i międzynarodowego²⁵.

Koniec XIX i początek XX w. to czas wielkich przemian cywilizacyjnych; na mapie świata pojawiają się mocarstwa: USA, Niemcy, Japonia, między którymi dochodzi do rywalizacji o wpływy polityczne, terytorialne i gospodarcze, doprowadzające do wybuchu I wojny światowej.

Konflikt globalny nie rozwiązał głównych problemów cywilizacyjnych związanych z próbami zawłaszczenia przez poszczególne mocarstwa potencjałem ekonomicznym świata. Fakt ten zainicjował nowy obraz instytucjonalny: powstają państwa o charakterze totalitarnym i nacjonalistycznym – faszystowskie Niemcy i Włochy oraz komunistyczna Rosja²⁶.

Przyzwolenie społeczeństw na ład autorytarny, który zdominował całość życia społeczno-politycznego, a pozbawiony jakiejkolwiek kontroli przez instytucje i podmioty demokratycznie obieralne doprowadził do wybuchu II wojny światowej i próby stworzenia nowego, podporządkowanego zbrodniczym ideologiom, porządku cywilizacyjnego.

W wyniku działań wojennych, które wyłoniły nowy ład polityczny, w tym również instytucjonalny, świat został podzielony na sfery wpływu dwóch bloków militarnych i gospodarczych – zachodnioeuropejską i radziecką. Ta swoista dychotomia wschodu i zachodu ulega aktualnie przeobrażeniom na skutek kształtującej się rzeczywistości globalnej²⁷.

²³ Por. J. E. Stiglitz, *Czy kapitalizm może być moralny*, „Gazeta Wyborcza”, z dn. 26–27 listopada 2005, s. 24–25; A. Heywood, *dz. cyt.*, s. 226–234.

²⁴ Por. *Wybrane zagadnienia ustroju Polski*, Warszawa 2000, s. 83–112; K. Sobolewska-Hyślik, *Partie i systemy partyjne na świecie*, Warszawa 2004, s. 7–15.

²⁵ A. Chodubski, *dz. cyt.*, s. 19; M. Roskin i in., *Wprowadzenie do nauk politycznych*, Poznań 2001, s. 342–351.

²⁶ Por. J. Turowicz, *10 dni, 74 lata i 60 godzin*, „Tygodnik Powszechny” 1991, nr 39, s. 1–2; H. Olszewski, M. Zmierczak, *dz. cyt.*, s. 348–356; J. W. Borejsza, *Wielobarwny wiek XX*, „Gazeta Wyborcza”, z dn. 12–13 października 1996, s. 20–21; J. Smaga, *Rosja w 20 stuleciu*, Kraków 2001, rozdz. III; por. A. Chodubski, *Neurastenicy i władza w dziejach cywilizacji*, „Studia Politologiczne” 2001, t. 5, s. 332–338; J. Smaga, *Gułag i tragiczna głupota*, „Gazeta Wyborcza”, z dn. 5–6 marca 2005, s. 25–26; A. Mandalian, *Cena strachu*, „Gazeta Wyborcza”, z dn. 24–26 grudnia 2005, s. 28–29; R. Tokarczyk, *Współczesne doktryny polityczne*, Kraków – Zakamycze 2006, s. 327–360.

²⁷ Z. Bauman, *Glokalizacja, czyli komu globalizacja, komu lokalizacja?*, „Studia Socjologiczne” 1997, nr 3; S. Lem, *Rewersy globalizacji*, „Tygodnik Powszechny” 2000, nr 5; R. Kapuściński, *Nasz*

Ta zaś sprzyjała również dążeniom lokalnych społeczności do stanowienia o sobie²⁸, w tym także w Polsce; proces ten daje się zaobserwować od momentu przeobrażeń społecznych i politycznych, zainicjowanych w latach 80. XX w.

Podstawowym dokumentem regulującym m.in. prawa mniejszości narodowych jest uchwalona w 1952 r. Konwencja Praw Człowieka²⁹.

Zaczęto podkreślać, że jedną z głównych sił motorycznych historii stanowi tożsamość całych narodów i małych skupisk ludzkich zasadzających się na swoistych cechach, trwałych, wypracowanych przez stulecia wartościach i twórczym pluralizmie. W ramach organizmów państwowych istnieją wspólnoty mniejszościowe, które w procesie rozwoju historycznego, dzięki długiemu zasiedzeniu na określonym terytorium, posługiwaniu się tym samym językiem i wrośnięciu w tradycję zdołały wytworzyć mniej lub bardziej autentyczną osobowość³⁰.

Badacze zajmujący się problematyką grup narodowościowych dowodzą, że tylko na naszym kontynencie występuje ponad 100 grup narodowych, których liczba przekracza 100 mln obywateli, w świecie zaś 8 tys. języków i kultur³¹. W tej mozaice narodowościowej nietrudno o konflikty na tle etnicznym, o powrót do dezintegrujących życie społeczne ksenofobii. Po 1945 r. wybuchło na tym tle ponad 180 konfliktów wojennych. Dlatego przestrzeganie praw człowieka urosło do problemu nadrzędnego, stanowiącego rękojmię pokoju na świecie.

Pod koniec XX w. rośnie znaczenie politycznej decentralizacji, a w przypadkach granicznych zjawisko rozpadu państw. Fakt ten zawdzięcza swoje powstanie i trwanie polityce lojalności etnicznej i tożsamości regionalnej. W Europie Zachodniej zapoczątkowany został w latach 60. ubiegłego stulecia, zaś w krajach Europy Środkowej i Wschodniej w okresie przemian politycznych końca lat 80.

W jakimś stopniu etniczność zaznaczająca swoje aspiracje do usankcjonowania prawnego w II poł. XX w. przypomina narodziny polityki nacjonalistycznej, sięgającej swymi korzeniami końca XIX w. Istnieje więc prawdopodobieństwo zastąpienia nacjonalizmu współczesną wielokulturowością³².

kruchy świat, „Gazeta Wyborcza”, z dn. 29-30 września 2001, s. 2.10-11; L. Balcerowicz, *Trzecia fala. Czy globalizacja zagraża interesom państwa narodowego?*, „Tygodnik Powszechny” 2002, nr 17, s. 12; F. Fukuyama, *W żelaznej klatce*, „Gazeta Wyborcza”, z dn. 2-3 kwietnia 2005, s. 15; *Oblicza procesów globalizacji*, red. M. Pietrasia, Lublin 2002, s. 17-35; *Teorie i casusy globalizacji*, red. R. Bäcker, J. Marszałek-Kawa, Toruń 2006, s. 7-14.

²⁸ Por. *Unifikacja i różnicowanie się współczesnej Europy*, red. B. Fijałkowska, A. Żukowski, Warszawa 2002, s. 16-30.

²⁹ Por. D. Simonides, *Standardy europejskie dotyczące mniejszości narodowych*, w: *Konflikty etniczne. Źródła – typy – sposoby rozstrzygnięcia. Materiały z konferencji zorganizowanej przez Zakład Etnologii Instytutu Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, 5-7 grudnia 1994*, Warszawa 2006, s. 113-121.

³⁰ Por. S. Pestka, *W obronie mniejszości*, „Pomerania” 1993, nr 7-8, s. 18-19.

³¹ D. Simonides, *dz. cyt.*, s. 113.

³² S. Łodziński, *Równość i różnica. Mniejszości narodowe w porządku demokratycznym w Polsce po 1989 roku*, Warszawa 2005, s. 36; B. Skarga, *Wolność taktowna*, „Tygodnik Powszechny” 2005, nr 47, s. 8; A. Heywood, *dz. cyt.*, Warszawa 2006, s. 214; A. Sen, *Czy multikulti jest OK?*, „Gazeta Wyborcza”, z dn. 4-5 marca 2006, nr 54, s. 20-22.

W polityce etnicznej obserwuje się współcześnie odchodzenie od mitu „tygła”, gdzie stapiają się różne rasy i gdzie nierzadko dochodzi do presji unifikującej, dziś preferuje się raczej różnorodność wspólnot. Tym większe znaczenie pokłada się w sprawnie funkcjonującym ładzie instytucjonalnym regulującym prawa wspólnot mniejszościowych, żeby w konsekwencji zapobiec przeobrażaniu się „polifonii” narodowościowej w „kafkę” mniejszościową, a patriotyzmu w etnonacjonalizm, wyzbyty pluralizmu i tolerancji³³.

Bezpieczeństwo globalne zagrożone jest różnorodnymi konfliktami na tle etnicznym i wyznaniowym. Symptomy sporów narodowościowych dostrzec można szczególnie w szowinistycznym nastawieniu do „obcych” całych społeczeństw i narodów³⁴.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej w art. 30 głosi: „Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych”³⁵; Zarówno Konstytucja RP, jak instytucje mniejszościowe działające w naszym kraju respektują prawo międzynarodowe, regulujące aspekty życia narodowościowego i etnicznego. Prawa człowieka i wywodzące się z nich prawa mniejszości narodowych, etnicznych i wyznaniowych stały u podstaw patronackiej organizacji, założonej w 1949 r. – Federalistycznej Unii Europejskich Grup Etnicznych (FUEV), kierującej się zasadami zawartymi w Organizacji Narodów Zjednoczonych, Radzie Europy oraz Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE). W 1992 r. odbył się w Stanach Europejski Kongres FUEV, poświęcony problemom narodowościowym, którego aktem końcowym było sformułowanie tekstu Ateńskiej Karty Praw Mniejszości³⁶.

Dokument ateński przejawia troskę o sytuację mniejszości, których istnienie nie zawsze żyje w świadomości społecznej bądź regionu. Tymczasem obserwuje się niepokojący globalny rozwój wszelkiego autoramentu rasizmu, nietolerancji, ksenofobii, jak również wypaczonego patriotyzmu, stawiającego jeden naród ponad innymi. Tym większe znaczenie Ateńska Karta, Europejska Konwencja Ochrony Mniejszości, jak i Konferencja w Sprawie Ludzkiego Wymiaru KBWE³⁷,

³³ *Związek obywateli. Z prof. Feliksem Grossem rozmawia Anna Berhat*, „Tygodnik Powszechny” 1997, nr 17; J. Tokarska-Bakir, *Osobna pamięć Polaków. O najnowszej książce Marii Janion*, „Tygodnik Powszechny” 2001, nr 10; L. Kołakowski, *Los ludzki jest wspólny*, „Gazeta Wyborcza”, z dn. 7 listopada 2003; F. Fukuyama, *Kłęska wielokulturowości*, „Gazeta Wyborcza”, z dn. 3-4 lutego 2007, s. 19-20.

³⁴ Por. K. Kwaśniewski, *Konflikt etniczny*, „Sprawy Narodowościowe”, 1994, t. 3, nr 1; E. Polak, *Bunty mniejszości – powszechne dążenie do samostanowienia*, w: E. Polak, *Integracja i dezintegracja jako współzależne procesy współczesnych przemian cywilizacyjnych*, Gdańsk 2001, s. 127-138.

³⁵ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dn. 2 kwietnia 1997 r.*, Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483, art. 30.

³⁶ S. Pestka, *dz. cyt.*, s. 19.

³⁷ Por. *Dokument spotkania kopenhaskiego Konferencji w Sprawie Ludzkiego Wymiaru KBWE 1990*, Warszawa 1991, s. 7-8; T. Chrzanowski, *Koniec zgody narodów?* „Akcent” 1990, nr 1-2, s. 369-374; por. Z. Galicki, *Prawnomiędzynarodowy kontekst ochrony mniejszości narodowych w Polsce*, w: *Polityka państwa polskiego wobec mniejszości narodowych i etnicznych*, red. L. M. Nijakowski, Warszawa 2005, s. 51-74.

wyznacza instytucjonalizacji życia mniejszościowego oraz środkiem społecznego przekazu, bowiem to właśnie te wspólnoty mniejszościowe i diasporalne są przede wszystkim narażone na doświadczenia marginalizacji w życiu społecznym i politycznym krajów i państw.

Rzeczpospolita Polska przyjęła do realizacji kilka podstawowych dokumentów prawa międzynarodowego, regulujących problemy mniejszości narodowych i grup etnicznych, m.in.: Konwencję o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 4 listopada 1950 r., Międzynarodową Konwencję w sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Rasowej z 7 marca 1966 r., Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z 16 grudnia 1966 r. Konwencję Praw Dziecka z 20 listopada 1989 r., Konwencję Ramową Rady Europy o Ochronie Mniejszości Narodowych³⁸.

Prawodawstwo polskie wychodzi również naprzeciw mniejszościowym postulatom, zwalniając w ordynacji wyborczej m.in. mniejszości narodowe z konieczności przekraczania 5% progu, do jakiego zobligowana jest każda partia, a do 8% koalicja polityczna w Polsce. W okresie transformacji ustrojowej zarówno w Sejmie, jak i Senacie RP zasiadali parlamentarzyści reprezentujący mniejszość niemiecką i ukraińską.

Po 1989 r. przynależność do wspólnot narodowościowych była oznajmiana na zasadzie deklaracji woli, podkreślając w ten sposób dobrowolność w ujawnianiu pochodzenia etnicznego bądź jego zatajaniu. Konsekwencją takiego stanu rzeczy jest niemożność dokładnego określenia liczby ludności niepolskiej. Szacuje się więc, że w Polsce zamieszkuje ok. 1,5-2 mln. obywateli o niepolskim rodowodzie narodowym, co stanowi ok. 3-4% ogółu ludności³⁹.

Istotnym objawem aktywności instytucjonalnej w obrazie życia mniejszościowego stało się powoływanie organizacji mających na celu integrację wewnątrzgrupową, jak również obywatelską, której jednak w żadnym razie nie należy utożsamiać z asymilacją. Wyraźnie daje się zauważyć zielone światło dla integracji, czerwone dla asymilacji.

W Polsce odnotowuje się ok. 100 ważniejszych organizacji i instytucji mniejszościowych; „ważniejszych”, bowiem np. sama tylko mniejszość niemiecka skupiona jest w ok. 117 różnego rodzaju stowarzyszeniach (zawodowych, religijnych, wiekowych, kulturalnych i politycznych)⁴⁰.

Ważnym czynnikiem integrującym życie mniejszościowe jest pielęgnacja języka. System szkolnictwa w Polsce zapewnia rozwój i troszczy się o języki grup narodowościowych. Nauczanie języków i w językach narodowych odbywa się w ponad 160 szkołach i obejmuje aktualnie mniejszości: białoruską, litewską,

³⁸ Por. *Status prawny mniejszości narodowych w Polsce w świetle Konwencji Ramowej o Ochronie Mniejszości Narodowych*, Warszawa 2001.

³⁹ Por. *Biuletyn Biura do Spraw „Mniejszości Narodowych przy Ministerstwie Kultury i Sztuki. Mniejszości Narodowe w Polsce w 1993 roku”*, Warszawa 1999, s. 7; *Mniejszości narodowe w Polsce*, red. P. Madajczyk, Warszawa 1998, s. 7-10.

⁴⁰ D. Simonides, *dz. cyt.*, s. 118.

ukraińską, słowacką i niemiecką⁴¹. Ponadto na podkreślenie zasługuje fakt nauczania w szkołach publicznych i niepublicznych języka regionalnego kaszubskiego, uznanego przez ustawodawcę jako jedyny język regionalny w Polsce niebędący językiem mniejszości narodowej, jak również dialektem oficjalnego języka państwa, ani językami migrantów⁴².

Transformacja ustrojowa zapoczątkowana po wyborach parlamentarnych 4 czerwca 1989 r. stanowiła swoistą cezurę w sytuacji społeczno-politycznej mniejszości narodowych i grup etnicznych w Polsce, a tym samym i na Pomorzu Gdańskim⁴³. Czas przemian sprzyjał powstawaniu projektów i aktów prawnych, regulujących całokształt życia publicznego grup narodowościowych. W obrazie tym szczególne znaczenie miały: art. 27 i 35 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r., ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym z dn. 6 stycznia 2005 r., ustawa z 7 kwietnia 1989 r. – prawo o stowarzyszeniach, rozporządzenie Ministra Edukacji z 24 marca 1992 r. w sprawie organizacji kształcenia umożliwiającego podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczniów należących do mniejszości narodowych, ustawa z 8 marca 1990 r. o samorządzie terytorialnym, art. 21 ustawy z 15 października 1992 r. o radiofonii i telewizji, rozporządzenie ministrów Pracy i Polityki Socjalnej oraz Edukacji Narodowej z 12 listopada 1990 r. w sprawie zwolnień od pracy lub nauki osób należących do kościołów i innych związków wyznaniowych w celu obchodzenia świąt religijnych niebędących dniami ustawowo wolnymi od pracy⁴⁴.

Podobnie jak w czasie odwilży po październiku 1956 r., tak i w okresie transformacji ustrojowej po 1989 r. zaczęły rozwijać się instytucje narodowościowe, zwłaszcza stowarzyszenia społeczno-kulturalne. Wszędzie tam, gdzie skupiska mniejszościowe były stosunkowo liczne, powoływano do życia organizacje o zasięgu ogólnopolskim; oddziały lub koła organizowały życie mniejszościowe w skromniejszych liczebnie ośrodkach. W latach 50. XX w. powstały m.in.: Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Żydów w Polsce, Rosyjskie Towarzystwo Kulturalno-Oświatowe „Zwienja” z siedzibą zarządu głównego

⁴¹ Por. *Biuletyn Biura...*

⁴² Por. Ustawa z dn. 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, Dz.U. 2005, nr 17, poz. 141, rozdz. 4, art. 19–20; J. Treder, *Kaszubszczyzna – problemy językoznawców dawniej i dziś*, w: *Antropologia Kaszub i Pomorza. Materiały z I seminarium, które odbyło się w maju 1988 r. w Gdańsku*, red. J. Borzyszkowski, Gdańsk 1990, s. 73–105. *Język kaszubski. Poradnik encyklopedyczny*, red. J. Treder, Gdańsk 2002, passim; G. Janusz, *Prawa językowe mniejszości w Polsce w kontekście ich statusu prawnego*, w: *Polityka państwa polskiego wobec mniejszości narodowych i etnicznych*, red. L. M. Nijakowski, Warszawa 2005, s. 77–112.

⁴³ Por. *Mniejszości narodowe w Polsce. Informator 1994*, Warszawa 1995; *Mniejszości narodowe w Polsce*, red. Ż. Kurcz, Wrocław 1997, s. 7–12; H. Chałupczak, T. Browarek, *Mniejszości narodowe w Polsce 1918–1995*, Lublin 1998, s. 317–323.

⁴⁴ Por. *Mniejszości narodowe w Polsce...*, passim. Jesienią 1945 r. Żydzi na Wybrzeżu Gdańskim powołali do życia pierwszą organizację społeczną: Żydowskie Zrzeszenie Religijne; zob. A. Chodubski, *Gdańska mozaika mniejszości narodowych*, „Gdański Rocznik Kulturalny” 1997, t. 17, s. 26.

w Łodzi, Ukraińskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne, Białoruskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne, Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Czechów i Słowaków, Litewskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne oraz Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Niemców w Polsce i inne⁴⁵.

Wszystkie wymienione instytucje miały za zadanie integrować społeczności mniejszościowe w państwie pobytu szczególnie wokół religii, sfery obrzędowości i przywiązania do języka narodowego. Ważną rolę w tym zakresie spełniały i nadal pełnią liczne publikatory oraz ostatnio, telewizja, radio i internet. Dla Czechów i Słowaków od 1957 r. wychodzi miesięcznik „Život”; Żydzi czytają ukazujący się od 1946 r. dwutygodnik „Folks Sztyme”, które to czasopismo od 1992 r. wychodzi w nakładzie dwujęzycznym – jidisz i polskim pod wspólnym tytułem „Słowo Żydowskie – Das Jidisze Wort”. Litwini wydają dwutygodnik „Aušra”, który ukazuje się od 1960 r., Ukraińcy zaś – „Nasze Słowo”, istniejący od 1956 r., a Białorusini tygodnik „Niwa”, publikowany od 1957 r. oraz ogólnopolskie pismo „Czasopis”.

Przeobrażenia polityczne po 1956 r. nie dla wszystkich społeczności mniejszościowych były obiecujące. Restrykcje szczególnie dotknęły Cyganów, których zaczął obowiązywać nakaz stałego osiedlania. Społeczność romska przyjęła ten fakt bardzo krytycznie, uważając, że dokonuje się podważanie ich głównych filarów tożsamości – prawa do przemieszczania się⁴⁶.

W życiu mniejszości narodowych na Pomorzu Gdańskim szczególny zastój dał się odczuć w latach 70., gdy obowiązywała swoista marginalizacja życia mniejszościowego. Działalność grup skupiała się przede wszystkim na życiu towarzyskim, niekiedy dając swoisty upust w realizowaniu się folklorystycznym. Jednocześnie dały się zauważyć zainteresowania poszczególnych członków do dokumentowania życia mniejszościowego w postaci opracowań historycznych⁴⁷.

Swoistą cezurę w działalności instytucjonalnej mniejszości stanowią lata osiemdziesiąte XX w. W tym bowiem czasie rosło zainteresowanie położeniem mniejszości narodowych w poszczególnych krajach; uchwalano uregulowania prawne wzmacniające poczucie tożsamości narodowych.

Schyłek lat 80. na Pomorzu Gdańskim, w tym szczególnie w samej metropolii, przyniósł osobiwe zmiany jakościowe w obrazie mniejszościowym. Przeobrażenia ustrojowe zapoczątkowały bowiem rozkwit zainteresowania tożsamościami narodo-etnicznymi. Ważną rolę w odkrywaniu historii i kultury przodków poszczególnych wspólnot zaczęło odgrywać nowe pokolenie mniejszościowe, najczęściej nieznające kraju bądź regionu pochodzenia swoich dziadków i ojców. Pokolenie to zapoczątkowało kwestionowanie działalności dawnych organizacji,

⁴⁵ Por. *Mniejszości narodowe w Polsce. Informator 1994*, s. 5-34.

⁴⁶ Por. J. Tomaszewski, *Mniejszości narodowe w Polsce XX wieku*, Warszawa 1991, s. 48-49; B. Weigel, B. Maliszewicz, *Inni to także my. Mniejszości narodowe w Polsce: Białorusini, Cyganie, Litwini, Niemcy, Ukraińcy, Żydzi*, Gdańsk 1998, s. 230.

⁴⁷ A. Chodubski, *Instytucjonalizacja narodościowa i etniczna na Pomorzu Gdańskim*, w: *Tożsamość kulturowa. Szkice o mniejszościach narodowych na Pomorzu Gdańskim*, red. A. Chodubski, A. K. Waśkiewicz, Gdańsk 2005, s. 36.

wychodząc naprzeciw – jak wiele innych nurtów społeczno-politycznych – oczekiwaniom nowych podmiotów życia politycznego w kraju.

Zjawisko to, poparte europejskimi i globalnymi uwarunkowaniami normatywnymi sprzyjającymi narodzinom tożsamości w życiu mniejszościowym, zrodziło również popyt na różnej jakości nowe legendy i mity, koloryzujące, niestety, nie zawsze przejrzystą przeszłość. Sytuacja ta prostą drogę wyznacza powstawaniu nowych, bądź „odgrzewaniu” zużytych i jakby tylko wyczekujących okazji stereotypów. Zaliczyć je należy jednak do przejawów marginalnych, stanowiących „meandry w nurcie rozwoju”⁴⁸.

Spośród wielu znaków aktywności wspólnot mniejszościowych na Pomorzu Gdańskim na wyróżnienie aktualnie zasługują trzy zjawiska: po pierwsze, akcentowanie swojej przynależności etnicznej, po drugie, podkreślanie wyznania religijnego i po trzecie, chęć zaistnienia w życiu zarówno lokalnej społeczności, jak i ogólnonarodowej poprzez włączanie się w różnego rodzaju działalność społeczno-polityczną i kulturalną.

Do społeczności najdobitniej podkreślającej swój status etniczny oraz obecność instytucjonalną w regionie gdańskim niewątpliwie należą Białorusini, Rosjanie, Ukraińcy, Tatarzy, Żydzi i Niemcy. Jednym z elementów tożsamości narodowej jest wyznawana religia. Przynależność do wyznania poszczególne wspólnoty zaznaczają m.in. w cerkwiach (Białorusini i Rosjanie)⁴⁹, w grekokatolickich cerkwiach, zwanych również bizantyjsko-ukraińskimi lub unickimi (Ukraińcy)⁵⁰, w meczetach (Tatarzy)⁵¹, w synagogach (Żydzi), w kaplicy duszpasterskiej (Ormianie)⁵², Niemcy (m.in. w zborach-baptyści; kościołach – ewangelicy, adwentyści, metodyści, zielonoświątkowcy)⁵³.

⁴⁸ *Meandry cywilizacyjne, kwestie narodowościowe i polonijne*, red. A. Chodubski, Toruń 1997, s. 5n.

⁴⁹ A. Chodubski, *Rosja jako „tygiel narodów”*, w: *Meandry cywilizacyjne, kwestie narodowościowe i polonijne*, red. A. Chodubski, Toruń 1997, s. 107-117; K. Górski, *Kościół wschodu*, w: *Nierzyskokatolickie Kościoły i grupy wyznaniowe w Gdańsku*, red. W. Pałubicki, H. Cyrzan, Gdańsk – Koszalin 1998, s. 188-194; P. Frankowski, *Wybrane grupy wyznaniowe w Gdańsku*, w: *Tożsamość kulturowa. Szkice o mniejszościach narodowych na Pomorzu Gdańskim*, red. A. Chodubski, A. K. Waśkiewicz, Gdańsk 2005, s. 81-85; A. Chodubski, *Instytucjonalizacja...*, s. 36-37.

⁵⁰ K. Górski, *dz. cyt.*, s. 191; P. Frankowski, *dz. cyt.*, s. 76-81; por. *Kościół prawosławny w Polsce dawniej i dziś*, red. L. Damczuk, A. Mironowicz, Warszawa 1983.

⁵¹ A. Chodubski, *Mniejszości narodowe w dziejach polskiej cywilizacji*, w: *Meandry cywilizacyjne, kwestie narodowościowe i polonijne*, red. A. Chodubski, Toruń 1997, s. 53; W. Pałubicki, *Etniczno-religijna mniejszość Tatarów polskich. Tradycja i przemiany*, w: *Meandry cywilizacyjne, kwestie narodowościowe i polonijne*, red. A. Chodubski, Toruń 1997, s. 81-90; T. Szabanowicz, *Tatarzy, muzułmanie polscy w Gdańsku – 1945-1997*, w: *Nierzyskokatolickie Kościoły...*, s. 46-52.

⁵² Por. A. Chodubski, *Główne ogniwa kontaktów polsko-ormiańskich do początku XX w.*, Warszawa 1989; tenże, *O kontaktach polsko-ormiańskich do początku XX wieku*, w: *Przemiany społeczne, kwestie narodowościowe i polonijne*, red. A. Chodubski, Toruń 1994, s. 153-165; tenże, *Ormianie w Gdańsku*, w: *Meandry cywilizacyjne, kwestie narodowościowe i polonijne*, red. A. Chodubski, Toruń 1997, s. 75n.; tenże, *O wyznaniowości Ormian*, w: *Nierzyskokatolickie Kościoły...*, s. 172-185.

⁵³ Por. Z. Łysko, *Wkład Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w rozwój kultury regionu gdańskiego*, w: *Nierzyskokatolickie Kościoły...*, s. 129-133; P. Szczudłowski, *Powojenne dzieje*

Nierzadko znakiem obecności wspólnot mniejszościowych, potwierdzającym przynależność religijną są miejsca pochówku; na cmentarzach o oryginalnych nazwach, jak żydowski kirkut czy tatarski mizar, znajduje się wiele cennych zabytkowych pomników, świadczących o przeszłości i wrośnięciu tych społeczności w ziemię pomorską. Znamiennym przykładem istnienia tego typu miejsc w regionie gdańskim (ale nie tylko) jest nekropolia żydowska w Gdańsku, której początki sięgają XVI w.; cmentarz ten, wielokrotnie dewastowany, znajduje się na tzw. „Żydowskiej Górcie” w dzielnicy Gdańsk-Chełm⁵⁴.

Określenie „Żydowska Górka” bądź „Żydowska Góra” wskazujące na cmentarz społeczności wyznania mojżeszowego, jest charakterystyczne, ponieważ spotyka się je w różnych miejscach Pomorza Gdańskiego, np. w Wejherowie, gdzie do dziś na całkowicie zdewastowanym kirkucie zaleźć można ślady płyt nagrobnych – macew⁵⁵.

Inną znaną metropolią społeczności żydowskiej w Trójmieście jest zabytkowy kirkut znajdujący się w Sopocie przy ulicy Malczewskiego, zaś tatarski mizar w części wydzielonej cmentarza w Gdańsku-Wrzeszczu.

Na uwagę zasługuje uczestnictwo mniejszości narodowych w życiu społeczno-kulturalnym: literackim, muzycznym, teatralnym, naukowym oraz towarzyskim Pomorza Gdańskiego. Szczególną aktywność przejawiają Białorusini, których obecność jest znacząca w skali całego kraju. W ostatnim czasie daje się zauważyć m.in. prężną działalność Białoruskiego Towarzystwa Kulturalnego „Chatka”, którego dokonania są rejestrowane na łamach ogólnopolskich periodyków „Czasopis” i „Niwa”⁵⁶.

Porównywalny charakter i zakres aktywności społecznej przejawiają społeczności tatarska i ukraińska. Ważnym ośrodkiem integrującym Tatarów polskich na Wybrzeżu jest meczet (jeden z trzech w Polsce), oddany wyznawcom islamu do użytku 1 czerwca 1990 r. w Gdańsku-Oliwie przy ulicy Polanki. Świątynia ta stanowi swoiste centrum życia tej zakorzenionej od XIV w. w pejzażu etnicznym wielonarodowej Rzeczypospolitej społeczności⁵⁷. Jej charakterystycznym rysem jest otwartość na środki społecznego przekazu: radio, telewizję, internet, jak również działalność popularnonaukowa oraz – w znaczącym stopniu

wspólnoty metodystycznej w Gdańsku, w: *Nierzyskokatolickie Kościoły...*, s. 134-151; W. Tasak, *Powojenna historia Zboru Baptystów w Gdańsku*, w: *Nierzyskokatolickie Kościoły...*, s. 155-159.

⁵⁴ Por. H. Domańska, *Żydzi znad Gdańskiej Zatoki*, Warszawa 1997, s. 26-30.

⁵⁵ Por. R. Osowicka, *Bedeker wejherowski*, Gdańsk 2002, s. 438-439; M. Abramowicz, *Każdy przyniósł, co miał najlepszego*, Gdańsk 2006.

⁵⁶ H. Głogowska, *Instytucje białoruskiego życia kulturalnego na Pomorzu*, w: *Tożsamość kulturowa. Szkice o mniejszościach narodowych na Pomorzu Gdańskim*, red. A. Chodubski, A. K. Waśkiewicz, Gdańsk 2005, s. 54-58.

⁵⁷ Por. S. Chazbijewicz, *Tatarzy-muzułmanie polscy na Pomorzu Nadwiślańskim po 1945 roku. Kronika życia religijnego, społecznego, kulturalnego*, „Rocznik Tatarów Polskich” 1995, t. 3, s. 181-194; H. Szabanowicz, *Instytucje społeczno-kulturalne mniejszości tatarskiej w Gdańsku*, w: *Tożsamość kulturowa. Szkice o mniejszościach narodowych na Pomorzu Gdańskim*, red. A. Chodubski, A. K. Waśkiewicz, Gdańsk 2005, s. 59.

– literacka za sprawą znanego poety i politologa imama Selima Chazbijewicza⁵⁸. Mniejszość ukraińska wyróżnia się w życiu wspólnot etnicznych w regionie gdańskim aktywnością kulturalną, osobliwie zaś w organizowaniu festiwalu, jarmarków i przeglądów zespołów upowszechniających folklor ukraiński.

Niemale znaczenie w życiu tej społeczności wnoszą organizowane konferencje popularnonaukowe, których celem jest przybliżenie większości polskiej trudnego sąsiedztwa obu narodów oraz przewycięzanie narosłych przez wieki mitów i stereotypów⁵⁹.

W mozaice narodowościowej Pomorza Gdańskiego interesującą aktywność przejawia silnie zasymilowana wspólnota Ormian⁶⁰. Mniejszość ormiańska powołała do życia sprawnie funkcjonującą organizację pod nazwą Koło Zainteresowań Kulturą Ormian, które działa od 15 grudnia 1983 r. przy Oddziale Gdańskim Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego. Do statutowych obowiązków członków Koła należy przede wszystkim popularyzacja historii tego wielce zasłużonego cywilizacyjnie narodu, życia diasporalnego oraz długoletnich kontaktów ormiańsko-polskich.

Obraz życia mniejszościowego w aglomeracji trójmiejskiej i pomorskiej uzupełniają odgórne inicjatywy instytucjonalizacyjne, mające zintegrować i wspierać wszelkie przejawy „ekumenizmu” narodowościowego. W tym celu powstało w 1993 r. w Gdańsku Forum Mniejszości Narodowych; zaczęto promować również ideę utworzenia Domu Mniejszości Narodowych oraz festiwalu mniejszościowych, których początki sięgają 1993 r., kiedy to ciężar organizacyjny imprezy wziął na siebie Związek Ukraińskiej Młodzieży Niezależnej.

Ważne miejsce w popularyzacji i rejestrowaniu inicjatyw mniejszościowych zajmuje powołana w 2001 r. Pracownia Tożsamości Kulturowej Gdańska i Pomorza, która działa w Gdańskim Towarzystwie Przyjaciół Sztuki.

Cywilizacja współczesna charakteryzuje się rosnącymi z roku na rok wpływami i skutkami globalizacji; jednym z jej przejawów jest przybierająca na sile fala migracji⁶¹. Aktualnie procesy migracyjne, zarówno te wewnątrzkontynentalne, jak zewnętrzne, międzykontynentalne, stale wykazują tendencję wzrostową. Szacunkowo podaje się, że w latach 90. XX w. liczba imigrantów stałych wynosiła w świecie ok. 6 mln rocznie, a okresowych – 42 mln.

⁵⁸ Por. S. Chazbijewicz, *Czarodziejski róg chłopca*, Gdańsk 1980; tenże, *Sen od jabłek ciężki*, Łódź 1981; tenże, *Wiersze*, „Akcent” 1990, nr 1-2, s. 7-14; K. Waśkiewicz, *Odzyskanie duchowej ojczyzny. O poezji Selima Chazbijewicza*, w: *Tożsamość kulturowa. Szkice o mniejszościach narodowych na Pomorzu Gdańskim*, red. A. Chodubski, A. K. Waśkiewicz, Gdańsk 2006, s. 136-143.

⁵⁹ M. Giedrojć, *Stereotypy i uprzedzenia w kontaktach Polaków i Ukraińców na Pomorzu Zachodnim*, w: *Tożsamość kulturowa. Szkice o mniejszościach narodowych na Pomorzu Gdańskim*, red. A. Chodubski, A. K. Waśkiewicz, Gdańsk 2001, s. 36-41.

⁶⁰ A. Chodubski, *Gdańska mozaika...*, s. 29.32; H. Chałupczak, T. Browarek, *dz. cyt.*, s. 228-230.

⁶¹ Por. G. Piwnicki, *Czynniki determinujące światową migrację w dobie zachodzących przemian globalizacyjnych przełomu XX i XXI wieku*, w: *Procesy migracyjne w kontekście przemian kulturowo-cywilizacyjnych. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Andrzejowi Janowi Chodubskiemu*, red. E. Polak, J. Leska-Ślęzak, Pelplin 2007, s. 109-125.

W analogicznym przedziale czasowym żyło na świecie 125 mln ludzi, którzy nie urodzili się w krajach pobytu. O skali zjawiska świadczy najlepiej fakt, że w 1990 r. było 120 mln ludzi „korzystających” z migracji, gdy tymczasem w 1965 r. było ich tylko 75 mln⁶².

Skutki tego zjawiska daje się odczuć również we współczesnej różnorodności narodowościowej Pomorza Gdańskiego. Rocznie o azyl polityczny na tym terenie ubiega się ok. 1 tys. osób pochodzących zwłaszcza z Azji, Afryki oraz Wspólnoty Niepodległych Państw⁶³. Reprezentują oni najczęściej kraje dotknięte klęskami żywiołowymi, głodem, konfliktami zbrojnymi, wreszcie prześladowaniem bądź prześladowaniami religijnymi, etnicznymi i politycznymi.

Wspólnoty te tworzą zamknięte getta, do których reszcie społeczeństwa dostęp jest utrudniony. W większości przypadków trudnią się handlem, rzadziej gastronomią, często spotyka się zjawisko żebractwa. Sytuacja ta rodzi nierzadko ambiwalencję postaw większości narodowej.

Literatura

- Abramowicz M., *Każdy przyniósł, co miał najlepszego*, Gdańsk 2006.
- Balcerowicz L., *Trzecia fala. Czy globalizacja zagraża interesom państwa narodowego?*, „Tygodnik Powszechny” 2002, nr 17.
- Baszkiewicz J., *Władza*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1999.
- Bauman Z., *Glokalizacja, czyli komu globalizacja, komu lokalizacja?*, „Studia Socjologiczne” 1997, nr 3.
- Biblia Tysiąclecia*, Poznań – Warszawa 1971.
- Biuletyn Biura do Spraw „Mniejszości Narodowych przy Ministerstwie Kultury i Sztuki. Mniejszości Narodowe w Polsce w 1993 roku”*, Warszawa 1999.
- Borejsza J. W., *Wielobarwny wiek XX*, „Gazeta Wyborcza”, z dn. 12-13 października 1996.
- Brown Thindall G., Shi D. E., *Historia Stanów Zjednoczonych*, Poznań 2002.
- Chałupczak H., T. Browarek, *Mniejszości narodowe w Polsce 1918-1995*, Lublin 1998.
- Chazbijewicz S., *Czarodziejski róg chłopca*, Gdańsk 1980.
- Chazbijewicz S., *Sen od jabłek ciężki*, Łódź 1981.
- Chazbijewicz S., *Tatarzy-muzułmanie polscy na Pomorzu Nadwiślańskim po 1945 roku. Kronika życia religijnego, społecznego, kulturalnego*, „Rocznik Tatarów Polskich” 1995, t. 3.
- Chazbijewicz S., *Wiersze*, „Akcent” 1990, nr 1-2.
- Chodubski A., *Gdańska mozaika mniejszości narodowych*, „Gdański Rocznik Kulturalny” 1997, t. 17.
- Chodubski A., *Główne ogniwa kontaktów polsko-ormiańskich do początku XX w.*, Warszawa 1989.
- Chodubski A., *Instytucjonalizacja narodowościowa i etniczna na Pomorzu Gdańskim, w: Tożsamość kulturowa. Szkice o mniejszościach narodowych na Pomorzu Gdańskim*, red. A. Chodubski, A. K. Waśkiewicz, Gdańsk 2005.

⁶² Tamże, s. 109-125.

⁶³ A. Chodubski, *Instytucjonalizacja...*, s. 38.

- Chodubski A., *Mniejszości narodowe w dziejach polskiej cywilizacji*, w: *Meandry cywilizacyjne, kwestie narodowościowe i polonijne*, red. A. Chodubski, Toruń 1997.
- Chodubski A., *Neurastenicy i władza w dziejach cywilizacji*, „*Studia Politologiczne*” 2001, t. 5.
- Chodubski A., *O kontaktach polsko-ormiańskich do początku XX wieku*, w: *Przemiany społeczne, kwestie narodowościowe i polonijne*, red. A. Chodubski, Toruń 1994.
- Chodubski A., *O wyznaniowości Ormian*, w: *Nierzyskokatolickie Kościoły i grupy wyznaniowe w Gdańsku*, red W. Pałubicki, H. Cyrzan, Gdańsk – Koszalin 1998.
- Chodubski A., *Ormianie w Gdańsku*, w: *Meandry cywilizacyjne, kwestie narodowościowe i polonijne*, red. A. Chodubski, Toruń 1997.
- Chodubski A., *Przemiany cywilizacyjne a instytucjonalizacja życia kulturowego*, w: *Tożsamość kulturowa. Szkice o mniejszościach narodowych na Pomorzu Gdańskim*, red. A. Chodubski, A. K. Waśkiewicz, Gdańsk 2005.
- Chodubski A., *Rosja jako „tygiel narodów”*, w: *Meandry cywilizacyjne, kwestie narodowościowe i polonijne*, red. A. Chodubski, Toruń 1997.
- Chrzanowski T., *Koniec zgody narodów?* „*Akcent*” 1990, nr 1-2.
- Clendinnen I., *Aztekowie*, Warszawa 1996.
- Dokument spotkania kopenhaskiego Konferencji w Sprawie Ludzkiego Wymiaru KBWE 1990*, Warszawa 1991.
- Domańska H., *Żydzi znad Gdańskiej Zatoki*, Warszawa 1997.
- Dzikość serca. Z Karolem Modzelewskim rozmawia Włodzimierz Kalicki*, „*Gazeta Wyborcza*”, z dn. 24-26 grudnia 2004.
- Encyklopedia chrześcijaństwa*, Kielce 2001.
- Frankowski P., *Wybrane grupy wyznaniowe w Gdańsku*, w: *Tożsamość kulturowa. Szkice o mniejszościach narodowych na Pomorzu Gdańskim*, red. A. Chodubski, A. K. Waśkiewicz, Gdańsk 2005.
- Fukuyama F., *W żelaznej klatce*, „*Gazeta Wyborcza*”, z dn. 2-3 kwietnia 2005.
- Galicki Z., *Prawnomiędzynarodowy kontekst ochrony mniejszości narodowych w Polsce*, w: *Polityka państwa polskiego wobec mniejszości narodowych i etnicznych*, red. L. M. Nijakowski, Warszawa 2005.
- Giedroń M., *Stereotypy i uprzedzenia w kontaktach Polaków i Ukraińców na Pomorzu Zachodnim*, w: *Tożsamość kulturowa. Szkice o mniejszościach narodowych na Pomorzu Gdańskim*, red. A. Chodubski, A. K. Waśkiewicz, Gdańsk 2001.
- Głogowska H., *Instytucje białoruskiego życia kulturalnego na Pomorzu*, w: *Tożsamość kulturowa. Szkice o mniejszościach narodowych na Pomorzu Gdańskim*, red. A. Chodubski, A. K. Waśkiewicz, Gdańsk 2005.
- Górski K., *Kościoły wschodu*, w: *Nierzyskokatolickie Kościoły i grupy wyznaniowe w Gdańsku*, red W. Pałubicki, H. Cyrzan, Gdańsk – Koszalin 1998.
- Górski G., Salmonowicz S., *Historia ustrojów państw*, Warszawa, 2001.
- Heather P., *Upadek Cesarstwa Rzymskiego*, Poznań 2006.
- Heywood A., *Politologia*, Warszawa 2006.
- Huizinga J., *Jesień średniowiecza*, Warszawa 1974.
- Janusz G., *Prawa językowe mniejszości w Polsce w kontekście ich statusu prawnego*, w: *Polityka państwa polskiego wobec mniejszości narodowych i etnicznych*, red. L. M. Nijakowski, Warszawa 2005.
- Język kaszubski. Poradnik encyklopedyczny*, red. J. Treder, Gdańsk 2002.

- Kapuściński R., *Nasz kruchy świat*, „Gazeta Wyborcza”, z dn. 29-30 września 2001.
- Klima J., *Prawa Hammurabiego*, Warszawa 1975.
- Kołąkowski L., *Los ludzki jest wspólny*, „Gazeta Wyborcza”, z dn. 7 listopada 2003.
- Koranyi K., *Powszechna historia państwa i prawa*, Warszawa 1965, t. 1.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dn. 2 kwietnia 1997 r.*, Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483.
- Kościół prawosławny w Polsce dawniej i dziś*, red. L. Damczuk, A. Mironowicz, Warszawa 1983.
- Kowalczyk S., *Klasycy filozofii liberalnej a idea demokracji*, w: *Ideologia, doktryny i ruch polityczny współczesnego liberalizmu*, red. E. Olszewski, Z. Tymoszuć, Lublin 2004.
- Król M., *Patriotyczna myśl i patriotyczny stereotyp*, w: *Mity, stereotypy w dziejach Polski*, red. J. Tazbir, Warszawa 1991.
- Kumaniecki K., *Historia kultury starożytnej Grecji i Rzymu*, Warszawa 1964.
- Kwaśniewski K., *Konflikt etniczny*, „Sprawy Narodowościowe”, 1994, t. 3, nr 1.
- Lem S., *Rewersy globalizacji*, „Tygodnik Powszechny” 2000, nr 5.
- Łodziński S., *Równość i różnica. Mniejszości narodowe w porządku demokratycznym w Polsce po 1989 roku*, Warszawa 2005.
- Łysko Z., *Wkład Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w rozwój kultury regionu gdańskiego*, w: *Nierzyskokatolickie Kościoły i grupy wyznaniowe w Gdańsku*, red. W. Pałubicki, H. Cyrzan, Gdańsk – Koszalin 1998.
- Mała encyklopedia kultury antycznej*, Warszawa 1973.
- Mandalian A., *Cena strachu*, „Gazeta Wyborcza”, z dn. 24-26 grudnia 2005.
- Manteuffel T., *Historia powszechna. Średniowiecze*, Warszawa 1978.
- Meksyk. Podróże marzeń*, Warszawa 2005, s. 42-49.
- Mickiewicz A., *Wybór poezji*, t. 1, *Romantyczność*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1997.
- Miłosz C., *Upadek Cesarstwa Rzymskiego, czyli coś dla zwolenników śródziemnomorskiego mitu*, „Tygodnik Powszechny” 2002, nr 48.
- Mniejszości narodowe w Polsce. Informator 1994*, Warszawa 1995.
- Mniejszości narodowe w Polsce*, red. P. Madajczyk, Warszawa 1998.
- Mniejszości narodowe w Polsce*, red. Ż. Kurcz, Wrocław 1997.
- Oblicza procesów globalizacji*, red. M. Pietraś, Lublin 2002.
- Olszewski H., *Historie doktryn politycznych*, Warszawa 1986.
- Olszewski H., Zmierczak M., *Historia doktryn politycznych i prawnych*, Poznań 1994.
- Osowicka R., *Bedeker wejherowski*, Gdańsk 2002.
- Pałubicki W., *Etniczno-religijna mniejszość Tatarów polskich. Tradycja i przemiany*, w: *Meandry cywilizacyjne, kwestie narodowościowe i polonijne*, red. A. Chodubski, Toruń 1997.
- Pestka S., *W obronie mniejszości*, „Pomerania” 1993, nr 7-8.
- Piskozub A., *Cywilizacje w czasie i przestrzeni*, Gdańsk 1992.
- Piskozub A., *Leksykon morskich odkryć geograficznych*, Gdańsk 1996.
- Piwnicki G., *Czynniki determinujące światową migrację w dobie zachodzących przemian globalizacyjnych przełomu XX i XXI wieku*, w: *Procesy migracyjne w kontekście przemian kulturowo-cywilizacyjnych. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Andrzejowi Janowi Chodubskiemu*, red. E. Polak, J. Leska-Ślęzak, Pelplin 2007.
- Polak E., *Bunty mniejszości – powszechne dążenie do samostanowienia*, w: E. Polak, *Integracja i dezintegracja jako współzależne procesy współczesnych przemian cywilizacyjnych*, Gdańsk 2001.

- Portillo M. L., *Kronika zwyciężonych*, Warszawa 1967.
- Religie świata. Encyklopedia Gazety Wyborczej*, Warszawa 2005.
- Roskin M. i in., *Wprowadzenie do nauk politycznych*, Poznań 2001.
- Rostworowski E., *Historia powszechna wiek XVIII*, Warszawa 1977.
- Ryś G., *Zwyczajny półwysep. Chrześcijańskie korzenie Europy: Co mówi historia*, „Tygodnik Powszechny” 2001, nr 44.
- Szczaniecki M., *Powszechna historia państwa i prawa*, Warszawa 1994.
- Sen A., *Czy multikulti jest OK?*, „Gazeta Wyborcza”, z dn. 4-5 marca 2006.
- Simon M., *Cywilizacja wczesnego chrześcijaństwa*, Warszawa 1979.
- Simonides D., *Standardy europejskie dotyczące mniejszości narodowych*, w: *Konflikty etniczne. Źródła – typy – sposoby rozstrzygnięcia. Materiały z konferencji zorganizowanej przez Zakład Etnologii Instytutu Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, 5-7 grudnia 1994*, Warszawa 2006.
- Skarga B., *Wolność taktowna*, „Tygodnik Powszechny” 2005, nr 47.
- Smaga J., *Gułag i tragiczna głupota*, „Gazeta Wyborcza”, z dn. 5-6 marca 2005.
- Smaga J., *Rosja w 20 stuleciu*, Kraków 2001.
- Sobolewska-Hyślik K., *Partie i systemy partyjne na świecie*, Warszawa 2004.
- Stabryła S., *Starożytna Grecja*, Warszawa 1988.
- Status prawny mniejszości narodowych w Polsce w świetle Konwencji Ramowej o Ochronie Mniejszości Narodowych*, Warszawa 2001.
- Stiglitz J. E., *Czy kapitalizm może być moralny*, „Gazeta Wyborcza”, z dn. 26-27 listopada 2005.
- Szabanowicz H., *Instytucje społeczno-kulturalne mniejszości tatarskiej w Gdańsku*, w: *Tożsamość kulturowa. Szkice o mniejszościach narodowych na Pomorzu Gdańskim*, red. A. Chodubski, A. K. Waśkiewicz, Gdańsk 2005.
- Szabanowicz T., *Tatarzy, muzułmanie polscy w Gdańsku – 1945-1997*, w: *Nierzymkokatolickie Kościoły i grupy wyznaniowe w Gdańsku*, red. W. Pałubicki, H. Cyrzan, Gdańsk – Koszalin 1998.
- Szczudłowski P., *Powojenne dzieje wspólnoty metodystycznej w Gdańsku*, w: *Nierzymkokatolickie Kościoły*, w: *Nierzymkokatolickie Kościoły i grupy wyznaniowe w Gdańsku*, red. W. Pałubicki, H. Cyrzan, Gdańsk – Koszalin 1998.
- Szemiński J., Ziółkowski M., *Mity, rytuały i polityka Inków*, Warszawa 2006.
- Tarle E., *Napoleon*, Kraków 1991.
- Tasak W., *Powojenna historia Zboru Baptystów w Gdańsku*, w: *Nierzymkokatolickie Kościoły i grupy wyznaniowe w Gdańsku*, red. W. Pałubicki, H. Cyrzan, Gdańsk – Koszalin 1998.
- Tatarkiewicz W., *Historia filozofii*, Warszawa 1970, t. 1.
- Teorie i casusy globalizacji*, red. R. Bäcker, J. Marszałek-Kawa, Toruń 2006.
- Tokarczyk R., *Współczesne doktryny polityczne*, Kraków – Zakamycze 2006.
- Tokarska-Bakir J., *Osobna pamięć Polaków. O najnowszej książce Marii Janion*, „Tygodnik Powszechny” 2001, nr 10.
- Tomaszewski J., *Mniejszości narodowe w Polsce XX wieku*, Warszawa 1991.
- Treder J., *Kaszubszczyzna – problemy językoznawców dawniej i dziś*, w: *Antropologia Kaszub i Pomorza. Materiały z I seminarium, które odbyło się w maju 1988 r. w Gdańsku*, red. J. Borzyszkowski, Gdańsk 1990.
- Turowicz J., *10 dni, 74 lata i 60 godzin*, „Tygodnik Powszechny” 1991, nr 39.

- Ustawa z dn. 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, Dz.U. 2005, nr 17, poz. 141.
- Unifikacja i różnicowanie się współczesnej Europy, red. B. Fijałkowska, A. Żukowski, Warszawa 2002.
- Waśkiewicz K., *Odzyskanie duchowej ojczyzny. O poezji Selima Chazbijewicza*, w: *Tożsamość kulturowa. Szkice o mniejszościach narodowych na Pomorzu Gdańskim*, red. A. Chodubski, A. K. Waśkiewicz, Gdańsk 2006.
- Weigel B., Maliszewicz B., *Inni to także my. Mniejszości narodowe w Polsce: Białorusini, Cyganie, Litwini, Niemcy, Ukraińcy, Żydzi*, Gdańsk 1998.
- Wielkie wyprawy National Geographic*, Warszawa 2001.
- Winniczuk L., *Ludzie, zwyczaje, obyczaje starożytnej Grecji i Rzymu*, Warszawa 1988, cz.1.
- Wójcik Z., *Historia powszechna XVI-XVII w.*, Warszawa 1973.
- Wybrane zagadnienia ustroju Polski*, Warszawa 2000.
- Zientara B., *Historia powszechna. Średniowiecze*, Warszawa 1968.
- Związek obywateli. Z prof. Feliksem Grossem rozmawia Anna Berhat*, „Tygodnik Powszechny” 1997, nr 17.
- Zychowicz J., *Filozof i polis. Rozum filozoficzny wobec polityki w myśli Leszka Kołakowskiego*, „Przegląd Humanistyczny” 1990, nr 7.
- Żywczyński M., *Historia powszechna 1789-1870*, Warszawa 1975.

The development of culture life institutionalism and contemporary situation of the national and ethnic minorities at the Gdańsk Coast

Summary

“Institutionalization” as a concept of political science concerns the development of civilization included in the broad spectrum. The origins reached the fourth millennium BC. An important turning point in institutional governance occurred in the early Middle Ages, when Christian Universalism came to the fore. An important stage of the institutionalization’s development was the English Great Charter of Liberties of 1215 and later: the American Declaration of Independence and the French Declaration of the Rights of Man and Citizen. The turn of the eighteenth and nineteenth centuries formed the liberal and capitalist order by creating the social and political category of civil liberty and national and ethnic awareness. Global conflicts of the twentieth century started the new political order and lead to division of the world into two camps; dichotomy of East and West is currently in transformation and this promotes the aspirations of local communities to self-determination. The main document regulating the rights of minorities is European Convention on Human Rights of 1953 (ECHR). There are more than 100 national groups in Europe, which contributes to the rise of conflicts and phobias. The minority life is patronized i.e. by Federal Union of

European Nationalities (FUEN) and the Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE) and The Athens Charter of Rights of Minorities. Poland has adopted the Council of Europe Framework Convention for the Protection of National Minorities of 1989 – the significant document regulating their rights. Around 100 more important minority organizations in Poland integrate these communities into religion, rituals and national language.

Keywords: civilization, diversification, institutionalization, integration, liberalism, national and ethnic minority.